

Kenyeres Zoltán: *Harmadik csöngetés: Visszahumanizálási kísérletek 2010–2018*

Van a könyvespolcomon egy könyv, nagyjából az irodalomtörténeti munkák közepe táján, melyet ha a Nyugat folyóiratról, a lap harmadik nemzedékéről, vagy éppen Babitsról, esetleg Horváth Jánosról írok, gyakran leveszek. Ilyenkor hosszú hetekig, míg el nem készülök az aktuális dolgozattal, nem kerül vissza a helyére. Nagyalakú könyv, A/5-ös méretű zöld borítóval, 2004-ben jelent meg, az alcíme szerint válogatott tanulmányokat közöl, *Korok, pályák, művek* a címe. Ez a könyv kapott nemrég társat maga mellé, szintén nagyalakút, szintén A/5-ös méretűt, de kék borítóval, *Harmadik csöngetés* a címe, az alcíme kissé talányos: *Visszahumanizálási kísérletek 2010–2018*. Alighanem egymás mellé kerül a két kötet, mivel a szerzője mindkettőnek Kenyeres Zoltán.

A Savaria University Press által 2018-ban kiadott gyűjtemény az ELTE professor emeritusának elmúlt kilenc évben született írásait tartalmazza, s már pusztán a szövegek mennyiségében megmutatkozó termékenység is tiszteletet ébreszt. Az Arany Jánossal való fiktív találkozást megidéző bevezető írás után a szövegek két nagy csoportra tagolódnak. Az elsőbe, melynek címe is (*Mesék korokról, művekről, pályákról*) visszautal a 2004-es kötetre, szaktanulmányok kerültek korábbról ismerős témakörökből: a századforduló időszakának esztétikai és periodizációs kérdéseiről, Babitsról és Kosztolányiról, egy Szomorj-elbeszélésről, Lesznai Anna nagyregényéről, Gyergyai Albert és a Nyugat kapcsolatáról, Sárközi György egyik regényéről, több tanulmány a Nyugat harmadik nemzedékének tagjairól (Sötér Istvánról, Weöres Sándorról, Rónay Györgyről), valamint a drámaíró Hubay Miklósról. A gyakorlott Kenyeres-olvasó – miként (legalábbis szeretné ezt gondolni) jelen sorok írója is – nemcsak az irodalomtörténeti életmű folytonosságaira figyelhet fel, hanem a hangsúlyáthelyezésekre is, a fókuszpontok finom kimozdítására. Véleményem szerint ilyen az 1902-es évszám kiemelése a kelet-közép-európai modernség lehetséges kezdődátumaként, mely a magyar irodalmi modernség bevett korszakjelölő dátumainál is korábbi periódushatárt jelöl ki, vagy a Richard Rorty ironiaelmélete mellé finoman kitett kérdőjel a Babits és Kosztolányi pályáját ezúttal a derű, a tragikum és a románc fogalmai mentén értelmező tanulmányban. Kenyeres korábbi írásaiban az amerikai filozófus koncepciója volt ugyanis alapja a metafizikus Babits és az ironikus Kosztolányi szembeállításának, most viszont éppen a Rorty által meghatározott „ironikus” kategóriáját nem érzi kellően pontos elnevezésnek.

Mindez talán apróságnak tűnik, valójában azonban a tekintélyként hivatkozott szerzőkkel szembeni kritikus és egyben önreflexív gondolkodói magatartást jelez.

A kulcsszövege ennek a bloknak, de tulajdonképpen – ahogy ezt a borítón olvasható alcím is kiemeli – az egész könyvnek a Falusi Mártonnak címzett *Levél a visszahumanizálásról*. Címével Heidegger nevezetes *Humanizmus-levelét* is asszociáló szöveg (egyébként az első nagy szövegegység legrövidebb írása, valamivel több mint másfél lap) az irodalomról való gondolkodásban és az irodalomtudományos beszédmódban sürget lényeges változásokat. Az utóbbi évtizedek irodalomelméleti „bummja” után egy olyan olvasásmód kialakításának igénye fogalmazódik meg ebben az írásban, mely az irodalmi szöveg mögött meglátja annak szerzőjét mint embert, és saját véleményének, ítéletének megfogalmazása során sem függeszti fel azokat az emberi tényezőket, amelyek saját megértését meghatározzák: „Próbáljuk meg visszahumanizálni az irodalomról való vélekedéseket, vissza a szubjektivitást is magában foglaló, társalgási értékmezőbe az eldologiasodott, kívülségbe vált objektivitás elől” – írja Kenyeres (232.), s lényegében könyvének valamennyi írása példázza és igazolja irodalomértői célkitűzésének létjogosultságát. A „visszahumanizálás” tehát lényegében a szigorúan szaktudományos, a nagyközönség számára gyakran érthetetlen beszédmód kimozdítását jelenti az esszé irányába, és – kimondatlanul – visszatérést a második és harmadik Nyugat-nemzedék értekező prózájának irodalom-, nyelv- és világszemléletéhez. Minden korábbinál hangsúlyosabban jelenik meg ugyanis az értelmező szubjektuma az irodalomtörténeti tárgyú írásokban is, személyes emlékek, személyes hangú és hangulatú megállapítások színezik a könyvet, mint például Kosztolányi és a gyermek Weöres Sándor találkozásának felidézése: „A gúnyos, cinikus, délceg Kosztolányi nézte a lötyögős nadrágú kis ványadékot, és tíz perc alatt megérezte a csodát.” (211.)

A könyv első fele tehát főként a magyar és kelet-közép-európai irodalmi modernség második világháború előtti periódusára koncentrál, noha a harmadik nemzedék életművének és Hubay Miklós drámáinak interpretációjával át is lépi ezt a történelmi korszakhatárt. A *Könyvek, nevek, arcok* cím alatt összegyűjtött írások pedig már a kortárs irodalom és irodalomtudomány befogadásáig vezetnek el. Az írások műfajából fakadóan (visszaemlékezések, születésnap melittatások, recenziók, kritikák) még inkább előtérbe kerül az irodalomértő személyisége, még explicitebb lesz tárgyhöz, az olvasott könyvekhez és a könyvek szerzőjéhez való személyes viszonya. Mégsem a sokszor hallott anekdoták gyűjteményét kapjuk, hanem egy sajátos olvasásmódot (különösen Krasznahorkai László és Nádas Péter műveiről írt kritikákban), a kollégák és barátok arcképének, műveinek ismertetése során pedig az utóbbi évtizedek gondolkodás- és mentalitástörténetének szubjektív vázlata bontakozik ki. És nem mellékesen

egy tudós(ön)portré körvonalai rajzolódnak ki egyre markánsabban, egy olyan gondolkodóé, aki saját tudományterületének legújabb fejleményeire és a kortárs irodalom alkotásaira is nyitott, de elméleti irányokba és iskolákba besorolhatatlan, önálló irodalomtudósi és -kritikusi karakterrel rendelkezik. Kenyeres Zoltán számára az irodalom és az irodalomtudomány nem saját köreibe visszahúzódó szellemi elitizmust jelent, hanem a társadalmi közegébe beágyazott, azzal folytonos interakcióban lévő közösségi cselekvést, legelemibb formájában pedig kritikát jelent. Ennek jegyében fogalmazza meg aktuális társadalmi és politikai változásokra vonatkozó bírálatait, melyek szellemi horizontját legtisztábban a kötet záró, *Utószó helyett: Lukács, Marcuse, liberalizmus* című írásában fejt ki.

Hogy a magyar irodalomtudomány *Harmadik csöngetés* című kötetben meghirdetett „visszahumanizása” mennyire lesz sikeres, nem tudom, de abban biztos vagyok, hogy Kenyeres Zoltán újabb kötetével a 21. századi magyar esszépanoráma jelentős részletekkel gazdagodott. (Savaria University Press, Szombathely, 2018.)

Szénási Zoltán